

Aksel Tjora

Hva er fellesskap

Oslo: Universitetsforlaget 2018. 160 sider

Mats Lillehagen

Stipendiat i sosiologi, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

mats.lillehagen@sosgeo.uio.no

Følelsen av fellesskap og utenforskap er grunnleggende og universelle menneskelige opplevelser. Fellesskap kan også ses som samfunnets fundamentale byggestein. Å forstå forskjellige former for fellesskap er derfor utvilsomt et sentralt mål for sosiologien som disiplin. Den som forsøker seg på en slik oppgave, møter imidlertid en lang rekke utfordringer. For det første forekommer fellesskap i et tilsynelatende uendelig antall former og fasonger. For det andre finnes det ingen enighet om hvilke krav som skal stilles til fellesskap som analytisk begrep. Det er heller ikke lett å avklare forholdet mellom fellesskap og andre tilgrensende begreper, som samhold og integrasjon.

I *Hva er fellesskap* forsøker sosiologiprofessor Aksel Tjora å møte disse utfordringene. Heldigvis for leseren tar han tyren ved hornene, og allerede fra de første sidene blir det klart at det i hvert fall ikke er ambisjonene det skal stå på. Utgangspunktet hans er at han både vil vise frem fenomenets mangfold, og hvordan begrepet kan fungere som utgangspunkt for en mer generell samfunnsanalyse. Når fellesskap i tillegg går som en rød tråd gjennom hele Tjoras forfatterskap, bør også forutsetningene for å realisere disse nokså ubeskjedne målene være til stede.

Tjora mener fellesskap forstås best med utgangspunkt i et *sosialkonstruktivistisk* perspektiv. Dette innebærer at fellesskap oppstår og endres i sosialt og situert samspill mellom folk. I slike prosesser trekkes og forhandles det om grenser mellom dem som er utenfor og dem som er innenfor. Interaksjonsmønstrene og de kjedene av samhandling som er resultatet av disse prosessene, er det som *utgjør* fellesskapene. Å forstå fellesskapsfenomener handler derfor først av alt om å gripe slik interaksjon *som* interaksjon, ifølge Tjora. Samhandlingssituasjoner kan ikke reduseres til summen av enkeltpersonene som tar del i dem. De utgjør noe mer, en helhet som er større enn summen av delene. Her trekker han altså på den *sosiale realismen* som gjerne assosieres med Émile Durkheim: Fellesskap som sosial realitet eksisterer *objektivt*, uavhengig av bevisstheten til de enkelte individer.

Mye kunne vært sagt om begrensningene til denne overordnede innfallsvinkelen, både vitenskapsteoretisk og mer konkret og empirisk. Særlig spøker «ordensproblemet» og komplikasjoner knyttet til forholdet mellom mikro og makro i bakgrunnen. Her vil jeg nøye meg med å slå fast at denne innfallsvinkelen utgjør et glimrende utgangspunkt for resten av boken, og at den blir presentert med stor faglig tyngde.

Boken består av åtte kapitler. De første sju tar for seg forskjellige sider ved fellesskap som sosialt fenomen. Det åttende kapitlet samler trådene og diskuterer de bredere samfunnsmessige og politiske implikasjonene av de foregående kapitlene. Det viktigste målet med de første syv kapitlene er å introdusere leseren for et mangfoldig begrepsapparat, og å trene evnen til å identifisere både typer av fellesskap og de prosessene som skaper dem. Hvert kapittel tar utgangspunkt i ett begrep (samhold, integrasjon, interaksjon, identifikasjon, kommunikasjon, arbeid og nærvær) som åpner for én bestemt innfallsvinkel til fenomenet. Innholdet lar seg imidlertid ikke lett oppsummeres på noen fyllestgjørende måte. Jeg vil derfor ta for meg et eksempel som kan fremvise noe av den spennvidden som kjennetegner boken.

I kapittel 4 redegjør Tjora for hvordan fellesskap kan oppstå gjennom *identifikasjon*. Denne prosessen springer ut av opplevelsen av å likne mer på noen enn man likner på andre. Med dette utgangspunktet diskuterer Tjora svært forskjellige typer av fellesskapsdannelse. Først redegjør han for hvordan nasjonale fellesskap kan forstås som *forestilte fellesskap*. Her er spesielt opplevelsen av samtidighet (sportsbegivenheter, tradisjoner som julefeiring og liknende) og et felles skrift- og talespråk viktige betingelser. På det andre ytterpunktet finner man de såkalte *nystammene*. Dette begrepet viser til fellesskap basert på den typen flyktig og forbigående identifikasjon som kan oppstå på grunnlag av likhet i forbruk og livsstil. Altså kan mennesker med liknende forbruksvaner og levesett oppleve seg som deltakere i et fellesskap uten at dette kommer eksplisitt til uttrykk og uten at de trenger å kjenne hverandre personlig. Mennesker med samme klesstil og musikksmak som stadig vekk befinner seg på samme konsert, er et åpenbart eksempel. Tjora trekker også frem den norske, likhetsorienterte kultureliten og knytter *nystamme*-perspektivet eksplisitt til kulturell kapital. Med andre ord viser kapitlet klart og effektivt hvordan tilsynelatende svært forskjellige og dessuten faglig relevante eksempler kan tilbakeføres til mer grunnleggende prosesser på en sosiologisk innsiktsfull måte.

På bokens bakside kan man lese at Universitetsforlagets *hva er*-serie har som siktemål å gi «begynneren stimulerende møter med ukjente tema, og den viderekomne nye perspektiver.» Boken har utvilsomt mye å by på for begge målgrupper. Som oversikten og eksemplet ovenfor antyder, inneholder *Hva er fellesskap* samlet sett et imponerende mangfold av teoretiske perspektiver og empiriske eksempler. Etter min mening er dette dens fremste styrke. Tjora lykkes langt på vei med å presentere nettopp det mangfoldet av fenomener som dekkes av fellesskapsbegrepet på en engasjerende måte.

Allikevel er nivået ganske ujevnt. Jeg synes Tjora er klart best når han presenterer eksempler basert på egen forskning og eget liv. For eksempel holder diskusjonene av festivaler, kafékultur og sammenhengene mellom utforming av fysisk rom og muligheter til interaksjon (Tjoras begreper om *interaksjonspåskudd* og *passiare konfigurasjoner*) et meget høyt nivå. Disse eksemplene er dessuten preget av en svært velutviklet sosiologisk fantasi, noe som i sin tur kan inspirere både nybegynnere og viderekomne. For denne leseren blir

imidlertid Tjoras gjennomgang av forskjellige doktorgradsprosjekter og referater av andres forskning noe opprampsingspreget. Dette gjelder også de delene av forfatterens egen forskning som behandles mer overfladisk. Disse eksemplene og de empiriske gjennomgangene fungerer også best når Tjora gir dem rom til å puste, og dessuten når de forankres i teorier som har blitt gjennomgått på en klar og tydelig måte. Det kanskje klareste eksemplet her må være kapittel 3. Kapitlet presenterer en tydelig artikulering av det overordnede teoretiske perspektivet i boken. Dessuten kobles begreper som interaksjonsorden, ritualkjeder og sosiale rytmer sammen på en mesterlig måte i drøftingen av hvordan festivaldeltakere fremforhandler og forandrer festivalen som sosial realitet. Her blir også perspektivets mulighet til å forstå koblingen mellom mikro, meso og makro tydeligst. I lys av disse tidvis glimrende analysene kommer noen av diskusjonene av dagsaktuelle spørsmål, som integrering (kapittel 2) og 22. juli-tragedien (kapittel 4), dessverre noe til kort, etter min mening. Diskusjonene er på ingen måte dårlige, men de fremstår som noe løsrevet fra de teoretiske perspektivene i boken. Selv om de gjør boken mer tilgjengelig for den uinnvidde leser, er jeg allikevel noe usikker på utbyttet.

Et mer generelt spørsmål er derfor hvorvidt boken lykkes med å treffe både «nybegynnere og viderekomne». Til en viss grad mener jeg den faller mellom to stoler. For det første tror jeg mange nybegynnere vil ha en del problemer med det til tider overveldende antallet begreper og teoretikere som presenteres i hvert kapittel. For eksempel redegjøres det i løpet av ett enkelt kapittel (det tredje) for Asplund, Blumer, Cooley, Garfinkel, Goffman, Mead, Simmel og Strauss. For den som besitter en grunnleggende sosiologisk dannelse bør linjene som trekkes være relativt tydelige, men til tider kan teksten drukne litt i navn og referanser. Jeg tror derfor boken hadde tjent på å benytte litt færre termer, begreper og navn og heller fokusert mer på det teoretikerne har felles. Teksten er dessuten gjennomgående ikledd en nokså akademisk språkdrakt. Setningsstrukturen er relativt komplisert, og bruken av fremmedord tidvis liberal.

Sett fra perspektivet til noen med grunnleggende sosiologisk skolering, fremstår allikevel noe av denne kritikken som urettferdig. Sett under ett inneholder boken et mangfold av interessante og til dels nyskapende teoretiske poeng. Flere eksempler har allerede vært nevnt. Den meget interessante diskusjonen av forholdet mellom Tönnies (*Gemeinschaft* og *Gesellschaft*), Durkheim (*mekanisk* og *organisk solidaritet*) og Schmalenbachs utlegning av begrepet *Bund* som en tredje mellomliggende samfunnstype, er nok et klart eksempel. I denne diskusjonen blir forholdet mellom alle tre teoretikerne (og dessuten Weber) behandlet på en meget lærd og lærerik måte. Det samme gjelder også til dels Tjoras oversiktstypologi mot slutten av boken, selv om jeg gjerne skulle sett at den ble diskutert mer utdypende.

I lys av det ovenstående mener jeg at *hva er*-serien kanskje ikke byr på det rette formatet for det Tjora ønsker å formidle. Selv håper jeg at forfatteren vil skru opp ambisjonene enda noen hakk, og gi seg i kast med et *magnum opus* om temaet. *Hva er fellesskap* gir en smakebit på hva man i så fall kunne ha i vente. Samlet sett byr den allikevel utvilsomt på viktige innsikter som kan benyttes av sosiologer (og andre) som forsker på en lang rekke tilsynelatende forskjellige temaer. Boken er altså vel verdt å lese.